

Відгук

офіційного опонента – кандидата філологічних наук,
доцента В.В. Жуковської – на дисертацію

Бобер Н.М. «Матричне профілювання семантики фразово-дієслівних емотивів у Британському національному корпусі»,

подану на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук
зі спеціальності 10.02.21 – структурна, прикладна та математична лінгвістика

Дисертаційне дослідження Бобер Н.М. присвячене виконанню матричного моделювання когнітивно-семантичних властивостей фразово-дієслівних емотивів у сучасній англійській мові із залученням комп'ютерно-корпусного інструментарію у річищі інноваційного напрямку сучасного мовознавства – емпіричної когнітивної семантики (empirical Cognitive Semantics) (Glynn, Fischer 2010).

Такий підхід відповідає новітнім тенденціям вітчизняної й світової лінгвістичної науки, яка в контексті сучасної міждисциплінарної, гетерогенної та гетероієрархічної моделі продукування знань (Fox 2009) вирізняється динамізмом і тенденцією до опанування новим інструментарієм та методами аналізу (Заботкіна 2015). Зростальний попит на диджиталізовані лінгвістичні ресурси та багатофункціональні комп'ютерні програми відбору, збереження й опрацювання мовних даних є свідченням «квантитативного повороту» (Janda 2013), що відбувається у когнітивній лінгвістиці. Цей парадигмальний зсув у бік емпіричного підходу до вивчення мови передбачає застосування інтегративної методології, що об'єднує якісні й квантитативні методи аналізу даних, отриманих на основі великих масивів «природномовних» текстів (лінгвістичних корпусів) (Stefanowitsch 2020).

Примітно, що дисертаційне дослідження Бобер Н.М. має на меті конструювання когнітивно-семантичних та корпусно-тегових субматриць фразово-дієслівних комплексів на позначення емоційних станів людини саме на матеріалі еталонного корпусу сучасної англійської мови (Британського

національного корпусу – далі БНК) із використанням сучасного комп'ютерно-корпусного програмного забезпечення.

Об'єктом дослідження виступають фразово-дієслівні комплекси, що вербалізують вісім базових емоцій людини “Інтерес”, “Радість”, “Подив”, “Горе”, “Гнів”, “Відраза”, “Страх”, “Провина” відібрані з корпусу БНК, а предметом вивчення – відповідні матричні профілі досліджуваних мовних одиниць у їхньому корпусному втіленні.

Об'єкт, предмет та застосований підхід до аналізу матеріалу роблять проведене дослідження вагомим та актуальним. Це зумовлено залученням новітньої квантитативно-корпусної методології у процес когнітивного аналізу семантики мовних одиниць та вивченням фразових дієслів як одного із найважливіших засобів вербального відображення емоцій у сучасній англійській мові. Актуальність роботи підсилюється її фокусом на емпіричному підході до моделювання когнітивно-семантичних властивостей дієслова та його форм, що наближає когнітивну науку до розв'язання важливої проблеми розробки методів об'єктивного вивчення значення одиниць мови та способів репрезентації знань у мові.

Дисертаційну працю виконано в межах фундаментального наукового дослідження “Германо-романо-слов'янський корпус аутентичних наукових текстів із лінгвоантропогенезу: розробка технологій нового покоління”, виконуваного коштом видатків фонду Державного Бюджету України (державна реєстрація № 0117U004901) у Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова.

Методологічно дисертація Бобер Н.М. ґрунтується на міжпарадигмальному підході до матричного профілювання семантики англійських дієслівних одиниць на позначення емоцій і комплексно застосовує досягнення у галузях прикладної лінгвістики, квантитативно-корпусної лінгвістики, когнітивістики та комп'ютерного лінгвістичного моделювання. Ступінь обґрунтованості та вірогідності наукових положень і висновків, сформульованих у дисертації, забезпечено великим обсягом

емпіричних лінгвістичних даних (вибірка 90 фразово-дієслівних комплексів-емотивів, зафіксованих у 256 351 слововживаннях у 100-мільйонному корпусному ресурсі BNCweb), та використанням адекватних методів аналізу.

Поза сумнівом наукова новизна праці, в якій на ґрунтовному корпусному матеріалі вперше досліджено проблему концептуалізації емоцій фразово-дієслівною лексикою у сучасній англійській мові та встановлено ступінь активності (продуктивності) дієслів, дієприкметників, прикметників і фразових дієслів для вербалізації когнітивно-семантичних профілів “Інтерес”, “Радість”, “Подив”, “Горе”, “Гнів”, “Відраза”, “Страх”, “Провина” у різних доменах корпусу БНК. Результатом вдалої інтеграції процедурного апарату когнітивної лінгвістики з корпусною методологією стала розроблена у дослідженні інноваційна методика комп’ютерно-корпусного моделювання когнітивно-тегової семантичної матриці фразово-дієслівних емотивів, яка передбачає докорпусне лексикографічне дослідження, кількісно-статистичну верифікацію даних у корпусі, когнітивно-семантичне матричне моделювання та інкорпорацію отриманих результатів у функціональне програмне середовище.

Як теоретична, так і практична вага дисертації є істотною та стосується можливості й доцільності впровадження результатів дослідження у теоретичні курси із прикладної лінгвістики й корпусної лінгвістики. За умови забезпечення вільного доступу до комп’ютерної версії сконструйованої матриці отримані дані можна буде також використовувати у практиці викладання англійської мови, навчання перекладу та лексикографічній практиці. Крім того, результати розвідки також можуть стати основою для побудови спеціалізованих комп’ютерних тезаурусів, лінгвістичних онтологій та комп’ютеризованих лінгвістичних ресурсів (до прикладу, україномовної версії WordNet чи навіть FrameNet), що надалі можуть бути використані для інтелектуалізації процедур аналізу контенту та інформаційного пошуку, а також для проектування систем штучного інтелекту.

Оформлення роботи й послідовність викладу заслуговують позитивної оцінки. Структура дисертації чітка й логічно вмотивована. Вона містить дві анотації (українською та англійською мовами), список опублікованих праць дисертантки, чотири розділи з висновками до кожного з них, загальні висновки, список використаної літератури (перелік українських та закордонних наукових праць (263 позиції, з яких 87 – англійською мовою) та список джерел ілюстративного матеріалу і пошукових систем (14 позицій), застосованих у роботі. Основний текст викладено на 198 сторінках, повний обсяг роботи – 228 сторінок.

У вступній частині обґрунтовано актуальність теми, сформульовано мету, визначено завдання, об'єкт, предмет, матеріал, методологічну основу, репрезентовано методи дослідження. Встановлено наукову новизну, теоретичне значення, практичну цінність, подано відомості про апробацію результатів дослідження.

Перший розділ дисертаційної праці «Когнітивно-семантичні засади вивчення фразово-дієслівних емотивів у Британському національному корпусі» містить критичний огляд і систематизацію теоретико-методологічних положень сучасної корпусної лінгвістики, зокрема схарактеризовано дистинктивні ознаки лінгвістичного корпусу як інноваційної інформаційно-пошукової науково-дослідницької системи. У цьому ж розділі обґрунтовано можливості функціоналу корпусного менеджера BNCweb для здійснення когнітивно-семантичного моделювання мовних одиниць. У розділі розкрито сутність понять «фразове дієслово», «фразово-дієслівні емотиви», осмислено онтологічну природу постпозитивного компонента фразових дієслів, аргументовано постульоване у роботі розуміння фразових дієслів як когнітивно-семантичних комплексів, утворених у результаті механізму концептуальної інтеграції.

У другому розділі «Методологія комп'ютерного моделювання когнітивно-семантичної матриці фразово-дієслівних емотивів у Британському національному корпусі» розроблено комплексну методологію

комп'ютерно-корпусного моделювання когнітивно-семантичних субматриць фразово-дієслівних емотивів у сучасній англійській мові із застосуванням функціоналу корпусного менеджера BNCweb та наведено алгоритм роботи з корпусними даними.

Третій розділ дисертації «Лексико-статистичне профілювання фразово-дієслівної семантики емотивів у Британському національному корпусі» присвячений корпусно-базованому профілюванню когнітивно-семантичних зав'язків фразово-дієслівних емотивів, що входять до складу восьми субматриць на позначення базових емоцій людини «Інтерес», «Радість», «Подив», «Горе», «Гнів», «Відраза», «Страх», «Провина», на основі їх лексико-граматичних та кількісно-статистичних параметрів (абсолютної і нормалізованої частоти вживання, поширення у різних типах текстів, колокаційної і колігаційної поведінки та швидкості опрацювання пошукового запиту). Включення до аналізу відповідних профілів емоцій синонімічних й антонімічних рядів дієслів, дієприкметників, прикметників і фразових дієслів та їхніх іменникових дублетів сукупно із детальним корпусним аналізом частотності (активності) вживання одиниць профілю, особливостей їхнього контекстуального оточення та поширення в доменах корпусу БНК дозволило охопити повний спектр дієслівних вербалізацій емоційних станів людини в сучасній англійській мові та отримати нові нетривіальні дані про особливості концептуалізації емоцій фразово-дієслівною лексикою британською мовною спільнотою.

У розділі чотири «Когнітивно-семантичні й корпусно-тегові субматриці фразово-дієслівних емотивів у Британському національному корпусі» запропоновано авторську розробку корпусно-тегової побудови матриці фразово-дієслівних позначень емоцій людини. Загальна матриця включає дані восьми когнітивно-семантичних субматриць досліджуваних профілів емоцій, закодованих за зразком системи тегів BNCweb у програмному забезпеченні Notepad ++. У розділі також проаналізовано випадки когнітивної інтеграції фразово-дієслівних комплексів на позначення

негативних емоцій. Результати здійсненого когнітивно-семантичного моделювання субматриць візуалізовані у таблицях-матрицях, що полегшують сприйняття значної кількості параметрів, залучених для їхньої побудови, а сконструйована за допомогою текстового редактора загальна корпусно-тегова матриця фразово-дієслівних позначень емоцій репрезентована у вигляді двовимірної діаграми.

Загальні висновки логічно завершують роботу, підбивають підсумки та окреслюють перспективи подальших розвідок.

Оформлення та мова роботи відповідають вимогам до кандидатських дисертацій. Основні положення дослідження висвітлено в 10 публікаціях, серед яких 4 статті в наукових фахових виданнях України, 1 стаття в періодичному виданні іншої держави та у тезах доповідей 5-х наукових конференцій різних рівнів. Матеріали кандидатської дисертації апробовані на дев'яти міжнародних і всеукраїнських наукових конференціях.

Автореферат дисертації повністю відбиває її основні результати й висновки.

Оцінюючи кандидатську дисертацію Бобер Н.М. в цілому, можна стверджувати, що її мета досягнута, а поставлені завдання успішно реалізовані. Однак разом із позитивною оцінкою роботи, дослідження містить окремі моменти, які потребують уточнень або мають дискусійний характер.

1) У п. 1.1 Розділу 1., обговорюючи статус корпусної лінгвістики у сучасному мовознавстві, дисертантка здійснює ґрунтовний аналіз трактування ролі і місця корпусних даних у лінгвістичних дослідженнях. Зважаючи на багату традицію корпусних розвідок у західному мовознавстві, цілком зрозумілою є увага авторки до здобутків британських та американських корпусних лінгвістів. Проте у цьому огляді дисертантка переважно покликається на праці кінця 20 століття – першого десятиліття 21 століття і практично не висвітлює досягнення вітчизняного корпусного мовознавства. Вважаємо, що огляд найостанніших здобутків світової та

української корпусної лінгвістики ще раз би підкреслив нагальність та сучасність здійсненої Бобер Н.М. розвідки.

2) Аналіз динаміки семантики та активності фразово-дієслівних емотивів базується на частоті (абсолютній і нормованій) досліджуваних одиниць у різних доменах корпусу БНК. Такий підхід є правомірним, оскільки частота вживання слова є свідченням когнітивного укорінення (*cognitive entrenchment*), тобто ступеня автоматизованості одиниці у ментальному лексиконі мовців (Barlow, Kemmer 2000; Bybee 2006, 2013; Tomasello 2003, Perek 2015), а разом з тим і свідченням «популярності» одиниці. Хотілося б уточнити деякі моменти процедури здійснення пошукового запиту у корпусному менеджері для отримання даних про частотність аналізованих одиниць. По перше, наведені у роботі показники вживаності досліджуваних фразово-дієслівних комплексів враховують частоту одиниці у всіх словозмінних формах чи лише в початковій формі. По друге, чи бралось до уваги роздільне вживання фразових дієслівних емотивів.

3) Якими даними підтверджується наведене у роботі твердження, що «найбільш динамічному за частотою вживання у своєму синонімічному ряді дієслову *hate* не притаманне закінчення *-ing*» (ст. 102). Наприклад, наше звернення до корпусу показало, що у BNCweb зафіксовано принаймні 7 випадків вживання словозмінних форм {be} *hating* (... and inside I was hating God for doing this to me [BNCweb, JY0 1273]; 'I'm hating every minute of it!' she said in a shaking voice, ...[BNCweb; JYD 2274]).

4) Деякі терміни у роботі потребують чіткішого окреслення.

4.1. В анотації до дисертаційного дослідження авторка дотримується трактування фразових дієслів як «унікальних когнітивно-граматичних конструкцій “дієслово + постпозитивний компонент” ...» (ст. 2) (також ст. 44, 52 і т. ін.), поряд з цим одним із завдань роботи зазначається «запропонувати нове визначення фразових дієслів як когнітивно-граматичних комплексів» (ст. 18) і у науковій новизні одержаних результатів вказано, що в роботі вперше запропоноване нове визначення фразових

дієслів «як когнітивно-граматичних комплексів із семантично навантаженим постпозитивним компонентом» (ст. 21) (і далі по тексту дисертації). Постає питання: як у контексті дослідження співвідносяться терміни «конструкція» і «комплекс»?

4.2. Хотілося б почути думку Бобер Н.М. щодо трактування одного з ключових термінів її дослідження, а саме терміна «домен» та його співвідношення з прийнятим у БНК позначенням «тип тексту» (text type).

5) Цікавими є наведені в дослідженні корпусні дані щодо особливостей вживання деяких фразово-дієслівних комплексів залежно від гендерної та вікової належності мовців, проте у висновках ці результати практично не відображені. Яка вага цих даних у побудові субматриць відповідних емоцій?

5) Авторка вказує, що у дослідженні використано програмне забезпечення Sketch Engine та Visual Thesaurus (ст. 19) для побудови комп'ютерної моделі когнітивно-семантичної матриці аналізованих фразово-дієслівних емотивів. Які елементи (частини) моделі сконструйовані за допомогою вказаних програм обробки корпусних даних?

6) У роботі помічені декілька випадків перепокликань. (ст. 27, 59). Погоджуємося, що у зв'язку з необхідністю дотриманням вимог академічної доброчесності необхідно коректно здійснювати цитування наукових праць. Проте більшість робіт, на які здійснено перепокликання, є у вільному доступі в мережі Інтернет і, на нашу думку; з метою уникнення неточностей у перецитуванні доцільніше було б звернутися до першоджерел.

Ще раз наголосимо, що висловлені вище міркування не применшують ваги та загальної позитивної оцінки дисертаційного дослідження Бобер Н.М., а є спонуканням до подальшої розробки перспективних наукових ідей у розрізі проблематики роботи. Проведене дослідження є достойним внеском у справу професора Корольової А.В. з розбудови квантитативно-корпусного напряму у вітчизняному прикладному мовознавстві.

За результатами аналізу змісту дисертації, автореферату, рівня апробації та публікацій Бобер Н.М. за обраною темою є всі підстави зробити

висновок, що дослідження «Матричне профілювання семантики фразово-дієслівних емотивів у Британському національному корпусі», подане на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.21 – структурна, прикладна та математична лінгвістика відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою КМУ №567 від 24.07.13 (зі змінами, внесеними згідно з Постановами КМУ №656 від 19.08.15, №1159 від 30.12.15, №567 від 27.07.16), а його авторка **Бобер Наталія Миколаївна** заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.21 – структурна, прикладна та математична лінгвістика.

Офіційний опонент

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри міжкультурної комунікації
та прикладної лінгвістики
Житомирського державного університету
імені Івана Франка

В. В. Жуковська

Підпис Жуковської В.В. засвідчую:
Проректор з наукової і міжнародної
роботи, кандидат економічних наук, доцент

Т.В. Боцян